

LENA DAHL
JOHAN TORSTENSSON

Sverige och den inre marknaden*

I denna artikel belyser Lena Dahl och Johan Torstensson effekterna av den inre marknaden på Sverige. Ett flertal studier genomfördes redan innan den inre marknaden trätt i kraft. Resultaten tyder på att vinsterna av den inre marknaden, speciellt på lång sikt, kan förväntas bli relativt betydande för Sverige. Dessa s k ex ante-studier analyseras och kompletteras med ny svensk statistik över handel, investeringar och prisutveckling för att göra en preliminär utvärdering av de faktiska effekterna. Vissa branscher är av speciellt intresse och studeras därför mer ingående. Livsmedelspriserna har t ex inte fallit så mycket som förväntas till följd av deltagandet i den gemensamma jordbruks- politiken. Huvudsaksålet är förmodligen bristande konkurrens i dagligvaruhandeln. För att få en mer betydande sänkning av livsmedelspriserna kan det bli vara nödvändigt att förändra plan- och bygglagen som idag gör det möjligt för lokala myndigheter att hindra nyetableringar i dagligvaruhandeln.

Europa befinner sig sedan några år tillbaka i en förändringsprocess. Skapandet av den inre marknaden medför potentiellt betydande förändringar och dess effekter på Sverige orsakade redan före EU-medlemskapet en livlig debatt. Sverige fick tillgång till den inre marknaden redan 1994 genom EES-avtalet. EU-medlemskapet året därpå gav Sverige fullständig tillgång till den inre marknaden såväl ekonomiskt som politiskt.

Syftet med denna studie är att analysera den inre marknadens effekter på Sverige. Med tanke på att Sverige deltagit i den inre

marknaden under en mycket kort tidsperiod är det givetvis svårt att göra en mer fullständig utvärdering. Vi kommer därför även att använda s k ex ante-studier, dvs studier av de förväntade effekterna av den inre marknaden. Vi gör inte något försök att jämföra effekterna av EES-avtalet med ett fullvärdigt medlemskap i EU, utan undersöker helt enkelt effekterna av den inre marknaden på Sverige utan att göra någon distinktion mellan de två integrationsformerna.

Studien är uppdelad i tre avsnitt och upplagd enligt följande: I första avsnittet ges en kortfattad historisk bakgrund över svensk ekonomisk integration med Europa

Fil mag LENA DAHL och docent JOHAN TORSTENSSON är båda verksamma vid Nationalekonomiska institutionen, Lunds universitet. Torstensson är även knuten till CEPR och till University of Nottingham. Bådas forskning är huvudsakligen inriktad på internationell ekonomi.

* Artikeln bygger till stora delar på en rapport till EU-kommissionen. Bedömningarna och slutsatserna som här presenteras är emellertid endast våra egna. Den övriga forskningen som ligger bakom rapporten har fått finansiellt stöd från Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR). Vi tackar Magnus Henrekson för värdefulla synpunkter.

och Sveriges förhållande till EG/EU. Här diskuteras även implementeringen av regler som styr den inre marknaden. Nästa avsnitt ger en översikt av *ex ante*-studier som behandlar den inre marknads effekter på Sverige. Även resultat från studier av effekter på EFTA och EG av den inre marknaden tillämpas på Sverige. Huvudfrågan är om vinsterna från den inre marknaden tycks vara större för Sverige än de som beräknats för de tidigare EU-länderna. Dessa studier kompletteras sedan i det sista avsnittet med ny svensk statistik över handel, investeringar och prisutveckling.

Historisk bakgrund

På 1950-talet då de första stegen mot en europeisk integration togs, önskade Sverige endast ta del av den ekonomiska integrationen men stå utanför den politiska. Sverige blev därför medlem i EFTA och inte i EG. I början av 1970-talet fick dock Sverige tillsammans med de övriga återstående EFTA-länderna ett frihandelsavtal för industrivaror med EG.

Trots tullfrihet kvarstod åtskilliga icke-tariffära handelshinder inom Europa. EG planerade att ta bort dessa vid genomförandet av den sk inre marknaden. EFTA-länderna insåg snabbt att den inre marknaden skulle kunna bli ett hot mot dem. Det första initiativet till ett ekonomiskt samarbete mellan EFTA och EG togs redan 1984, genom den sk Luxemburgdeklarationen, men en överenskommelse om att skapa en europeisk ekonomisk sfär skrevs inte under förrän 1991 och realiserades först 1994.

Det sk EES-avtalet om ett frihandelsområde mellan EFTA och EG innebar att Sverige och övriga EFTA-länder ekonomiskt fick i stort sett fullständig tillgång till den inre marknaden, men förblev mer eller mindre utan politiskt inflytande över den inre marknads regler. Sverige och även Österrike, Finland och Norge ansökte därför om medlemskap i EU och fr o m 1 januari 1995 är de tre förstnämnda län-

derna fullvärdiga medlemmar i EU.

Vad krävdes då för ekonomisk-politiska förändringar i Sverige för att realisera de fyra friheterna (fri rörlighet för varor, tjänster, arbetskraft och kapital) som EES-avtalet och senare EU-medlemskapet inneburit?

Handelspolitiken är det viktigaste området för ekonomisk-politiska förändringar vid skapandet av en inre marknad för varor och tjänster. Genom EES-avtalet eliminerades alla icke-tariffära handelshinder. I och med EU-medlemskapet infördes en gemensam yttre handelspolitik mot länder utanför EU så att också kvarstående gränskontroller kunde tas bort. För Sveriges del har detta inneburit att de genomsnittliga externa tullarna har ökat något och att EUs anti-dumping-regler och vissa icke-tariffära handelshinder har införts. Svensk handelspolitik är därmed något mer restriktiv nu än före medlemskapet.

Konkurrenspolitiken i Sverige var fram till och med juli 1993, då den nya svenska konkurrenslagen trädde i kraft, betydligt mindre restriktiv än i EU. Idén till den nya konkurrenslagen etablerades redan i början av 1990-talet och syftet var att mer eller mindre kopiera EUs konkurrenspolitik. Svenska företag påverkades visserligen redan före 1993 av EUs konkurrensregler eftersom de kunde ha inverkan på den inre marknaden. Den nya konkurrenslagen är mer restriktiv än den föregående när det gäller att förhindra samarbete mellan företag och reglera företagsförvärv.

Studier av förväntade effekter – en översikt¹

Potentiella välfärdsvinster utan produktionsförändringar

Skapandet av den inre marknaden förväntas påverka bytesförhållandet (terms-of-

¹ Explicita referenser ges i texten om de refererar till specifika frågeställningar. Övriga viktiga referenser som använts endast som bakgrundsmaterial tas upp i referenslistan.

trade) på minst två sätt (Venables [1991]). För det första kommer relativpriserna för EU-länderna att förbättras genom en minskning av importen från resten av världen. För det andra kommer kostnadsminskningar från bättre utnyttjande av stordriftsfördelar att leda till en appreciering av den reala jämviktsväxelkursen, antingen genom högre nominella löner eller genom en apprecierad nominell växelkurs. Detta kommer i sin tur att påverka bytesförhållandet.

Det har uppskattats att det förbättrade bytesförhållandet kommer att ge en positiv välfärdseffekt för medlemsländerna motsvarande 0,8 procent av värdet av handeln inom gemenskapen. Det finns inget uppenbart skäl till att Sverige, vid en given handelsvolym, skulle vinna mer eller mindre på ett förändrat bytesförhållande än det genomsnittliga landet som deltar i den inre marknaden. Men en förbättring i bytesförhållandet skulle kunna ha större välfärdseffekter, eftersom Sverige är mer öppet för utrikeshandel än vissa av de andra medlemsländerna. Om EFTA-länderna inte hade deltagit i den inre marknaden skulle deras bytesförhållande troligtvis försämrats, eftersom EU redan före bildandet av den inre marknaden var en mycket viktig handelspartner. Det kan därför konstateras att Sverige, genom deltagande i den inre marknaden, förmodligen kan komma att tjäna mer än det genomsnittliga EU-landet.

Handelshinder ger inte endast direkta kostnader i form av tullar och avgifter utan kan även ge avsevärda indirekta samhällsliga kostnader i form av de resurser som krävs för anpassningar till reglerna. Vinster från borttagande av gränsformaliteter har uppskattats till mellan 1 och 2 procent av värdet av handeln inom gemenskapen. Om vi lägger till kostnadsbesparingar hänförliga till borttagande av olika tekniska standarder kommer den totala vinsten av att mer resurser används till produktiva aktiviteter förmodligen att överstiga 2 procent. Uppskattningarna har gjorts för det genomsnitt-

liga EU-landet, men vinsterna bör varken vara större eller mindre för Sverige.

Förändringar i produktionsmönster och handel

Det finns fyra olika sätt att beakta strukturella omfördelningar till följd av den inre marknaden. Det första är vad vi kan kalla den "nyortodoxa" synen, där nettohandel bestäms av relativa faktortillgångar och inombranschhandel av stordriftsfördelar. Enligt detta scenario skulle ytterligare handelsliberalisering ge en ökad handelspecialisering utifrån relativa faktortillgångar. Det ger också ökad inombranschhandel och strukturell omfördelning inom branscher, men omfördelningen betyder endast att faktorer flyttas mellan olika delar av en bransch.

Lundberg [1992] visade i en studie av svensk handel med de sex ursprungliga EG-länderna 1970-84, att Sverige har en nettoexport som är positivt relaterad till energi- och skogsintensitet. Specialiseringen i dessa typer av branscher ökade också mellan dessa år. Detta traditionella scenario säger att en ytterligare minskning av handelskostnaderna leder till ytterligare specialisering utifrån komparativa fördelar. Därmed kan vi förvänta oss fortsatt svensk specialisering mot energi- och skogsintensiva branscher.

Det andra scenariot tillåter även faktor rörlighet. Haaland och Norman [1995] (HN) visar att räntenivåerna för fysiskt kapital är betydligt lägre i EFTA-länderna än de är i EG. Med fria kapitalflöden kan vi därför förvänta ett utflöde av kapital från EFTA till EG. Speciellt kommer kapitalutflödet EU-länderna i södra Europa tillgodo, eftersom de har betydligt högre avkastning på kapital. Detta påverkar i sin tur produktionsmönster och handel. Framförallt förväntas den kapitalintensiva produktionen minska ganska dramatiskt i EFTA-länderna. HNs studie tyder vidare på att produktionsmönstret endast påverkas marginellt av graden av integration av

produktmarknaderna. Istället är det faktor-marknaderna som är av betydelse och det faktum att kapitalmarknaderna är avreglerade kommer huvudsakligen att bestämma produktionsmönster och handel.

Ett tredje sätt att se på produktionsförändringar kan baseras på den s k "nya ekonomiska geografien". Enligt detta scenario är produktion och handel inte entydigt relaterade till handelsliberalisering. Brülhart och Torstensson [1996] studerar regional handelsliberalisering i en ekonomisk geografimodell. De visar att i mindre länder inom en tullunion tycks handelsliberalisering initialt leda till en ökad omfattning av skalintensiv tillverkning, p g a att produktionsstrukturen blir mer likartad. I ett senare skede av regional integration förväntas däremot den skalintensiva tillverkningen falla, till följd av att det blir möjligt att lokalisera tillverkningen till det större landet inom tullunionen. Eftersom det är svårt att avgöra om Sverige skall ses som ett litet eller ett stort land blir det svårt att avgöra om svensk nettoexport i skalintensiva branscher kommer att öka eller minska. Denna fråga måste undersökas empiriskt vilket vi återkommer till senare.

Det fjärde och sista scenariot tar hänsyn till existerande handelshinder före genomförandet av den inre marknaden. Icke-tariffära handelshinder var då av större betydelse i vissa branscher än i andra. Det är främst i dessa s k känsliga industrier som den inre marknaden förväntas leda till en hårdare konkurrens och strukturella förändringar. EFTA [1992] genomförde en studie över EFTA-länderna som visade att nettohandeln i känsliga sektorer generellt är stark för Sverige. Vi kan därför förvänta oss en ytterligare ökning av svensk nettoexport i känsliga industrier och därmed effektivitetsvinster genom bättre utnyttjande av stordriftsfördelar.

Effektivitet i resursallokering

I den traditionella handelsteorin uppkommer handelsvinster genom skillnader i

komparativa kostnader. Man skulle kunna tänka sig att det endast är små skillnader i komparativa kostnader mellan EU-länderna. Empiriska studier tyder emellertid på att det fortfarande finns vinster av komparativa kostnader från den inre marknaden (se Norman [1991] och Torstensson [1996]). För EU som helhet har försök gjorts att kvantifiera handelsalstring (när ineffektiv inhemsk produktion ersätts av import från länder inom tullunionen) och handelsomfördelning (när billig import från länder utanför tullunionen ersätts av import från länder inom tullunionen). Dessa beräkningar visar att handelsalstring överväger handelsomfördelning, men att skillnaderna är mycket små (Venables [1991]). Det finns inga skäl att förvänta sig att resultatet skulle se annorlunda ut för Sverige.

Vidare förväntas vinster från ökad konkurrens och bättre utnyttjande av stordriftsfördelar. Hansson [1991] har beräknat hur vinstmarginalerna i Sverige påverkas av import med olika ursprung. Han visar att det är främst import från icke EU-länder som sänker vinstmarginalerna. Norman [1991] använder samma metod som i en tidigare studie av Smith och Venables [1988] för att uppskatta vinster av den inre marknaden för de nordiska länderna. Resultatet indikerar att de svenska välfärdsvinsterna är betydligt större i de branscher som har en avsevärt högre koncentrationsgrad än EUs genomsnitt. Till sammans med de resultat om "känsliga" branscher som presenterades ovan talar det för att Sverige skulle kunna tjäna mer på den inre marknaden än många andra länder.

EU-medlemskapet innebär emellertid också en restriktivare svensk yttre handelspolitik med ökade externa handelshinder. Den viktade genomsnittliga tullen i EU är 5,6 procent. De svenska tullarna var före medlemskapet 4,6 procent. Dessutom är icke-tariffära handelshinder mer utbredda i EU än de tidigare var i Sverige. Välfärdsvinster av en fördjupad regional

integration kan därför motverkas av förluster, om en anslutning till tullunionen betyder ökade externa handelsbarriärer. Emellertid presenterar Norman [1991] vissa belegg för välfärdsvinster för Sverige och Norge av den inre marknaden även i branscher där den yttre tullmuren höjts ganska markant. Det tycks därför som om Sverige genom deltagande i den inre marknaden kan få relativt betydande välfärdsvinster inom tillverkningsindustrin.

Den svenska tillverkningsindustrin kaktätiserades av en betydande öppenhet i handel redan före skapandet av den inre marknaden, vilket gör att de potentiella välfärdsvinsterna ändå kan bli mindre än i tjänstesektorn som tidigare varit mer eller mindre skyddad från internationell konkurrens. Denna sektor öppnas i och med den inre marknaden upp för konkurrens. Vinster uppstår här från ökat konkurrenstryck som är speciellt viktigt i små länder som Sverige. Ett intressant exempel är banksektorn där de fem största bankerna i Tyskland 1984 stod för 26 procent av bankernas totala tillgångar i landet. I Italien var motsvarande siffra 36 procent, medan den var 52 procent i Frankrike. I Sverige står å andra sidan de fem största bankerna för 89 procent av de totala tillgångarna (Norman [1991]). Detta skapar utrymme för monopolistiskt beteende och effektivitetsförluster. En konsekvens av detta är ovanligt höga räntemarginaler mellan in- och utlåningsräntor.

Faktorackumulation, faktormobilitet och tillväxt

Vad händer nu om vi tillåter att utbudet av fysiskt kapital bestäms endogent och tillåts röra sig internationellt? Kommer då en integration av produktmarknaderna att leda till ett in- eller utflöde av kapital. Det finns tydliga tecken på att Sverige under slutet av 1980-talet erfor en investeringsminskning och i synnerhet ett starkt ökat nettoutflöde av direktinvesteringar. Ten-

densen var densamma i flera av de övriga EFTA-länderna.

Två olika typer av förklaringar till detta fenomen har framförts. Haaland och Norman [1992] (HN) drar slutsatsen att utflödet av kapital berodde på lägre avkastning på kapital i EFTA-länderna än i EU-länderna. När fri rörlighet av kapital infördes i Europa under 1980-talet var ett utflöde av kapital bara en naturlig följd av skillnader i faktorpriser. De visar också att utflödet knappast alls påverkats av ytterligare integration av produktmarknaderna.

Baldwin, Forslid och Haaland [1995] ger en annan förklaring. De utgår från en sk ekonomisk geografi-modell och visar att ytterligare integration inom EU, utan deltagande av EFTA-länderna, kan leda till en lägre kapitalstock i EFTA. Den inre marknaden och reducerade handelskostnader har uppskattats ge en minskning av kapitalstocken med 0,6 procent i EFTA-länderna, men en ökning med nästan 2,0 procent i EU. När det gäller integrationen av produktmarknaderna kommer de därför fram till en motsatt slutsats jämfört med Haaland och Norman. Ett deltagande i den inre marknaden för EFTA-länderna beräknas ge en ökad kapitalstock med hela 4,6 procent.

Tillväxteffekter av europeisk integration kan också vara intressanta att diskutera. Men eftersom dessa i stor utsträckning nyligen studerats lämnar vi huvudsakligen denna fråga (se Henrekson, Torsensson & Torstensson [1996a] och [1996 b] för en genomgång).

Inkomstfördelning

Deltagande i den inre marknaden kan också innebära betydande förändringar av inkomstfördelningen. Haaland och Norman [1995] studerar den inre marknadens effekter på faktorpriser och finner att ökad integration medför aggregerade vinster för EFTA-länderna, men att vinsterna är mycket ojämnt fördelade. Avkastningen på kapital förväntas öka, medan lönenivån

för både utbildad och icke utbildad arbetskraft förblir oförändrad. Enligt Haaland och Norman är det därför i huvudsak de som äger fysiskt kapital som vinner på den inre marknaden.

Empiriska belägg

Självfallet är det ännu alldeles för tidigt att göra en slutgiltig utvärdering av den inre marknads effekter på Sverige. För de tidigare EU-länderna är det rimligt att hänföra en viss del av anpassningarna inför den inre marknaden till tiden före dess formella start 1993 (Sapir [1996]). Mot bakgrund av att EES-avtalet skrevs under först 1993, och av vissa ansågs vara instabilt, kan företagen ha avvaktat med sina anpassningar till efter folkomröstningen om svenskt EU-medlemskap 1994. Trots det kan det ge vissa viktiga insikter att använda data från tidigt 1990-tal.

Handel

Statistik över svensk utrikeshandel finns nu tillgänglig fram till 1995. Vi studerar tre frågeställningar. För det första, har det skett en förskjutning i handelsmönstret i Sverige mot länder som deltar i den inre marknaden och speciellt en förändring mot handel med andra EU-länder? För det andra, har andelen mellanbransch- och/eller inombranschhandel ökat? För det tredje, har nettohandelsmönstret förändrats och är i så fall dessa förändringar förknippade med stordriftsfördelar och branschens "känslighet", dvs branscher som tidigare har haft betydande icke-tariffära handelshinder?

För att svara på den första frågan undersöker vi hur andelen svensk handel med olika länder och ländergrupper har förändrats. Vi kommer empiriskt att jämföra 1990-91 med 1994-95 och 1993 med 1994-95. Resultaten för de olika tidsperioderna presenteras i *Tabell 1*.

Tabell 1 Andel svensk export fördelad på olika ländergrupper (procent)

Ländergrupp	1990	1991	1993	1994	1995
EFTA	19,0	18,0	16,1	16,4	16,0
EU	54,1	55,2	52,2	53,1	53,4
Öv	26,9	26,8	31,7	32,5	32,6

Källa: Statistiska Centralbyrån.

Öv = övriga världen

Eftersom importdata inte är jämförbara före och efter EU-medlemskapet presenterar vi endast exportuppgifter. I *Tabell 1* ser vi att det inte tycks finnas någon tendens till förändring i svensk handelsvolym som en reaktion på EES-avtalet. Svensk export till EU- och EFTA-länder har minskat snarare än ökat, även om denna minskning inte kan tillskrivas någon betydelse. Vi ska dock inte dra några starka slutsatser om att handeln har ökat.

För att undersöka inombranschhandeln har vi beräknat det så kallade Grubel-Lloyd indexet som är ett mått på likheten i handelsstrukturen. Indexet visar ingen klar tendens och man kan inte dra några slutsatser om inombranschhandeln i Sverige efter deltagandet i den inre marknaden.

Har det skett någon förändring i nettohandelsmönstret? För att svara på frågan beräknar vi nettohandelskvoter i olika branscher som nettoexport dividerad med total handel i respektive bransch. Vi gör inga försök till en mer fullständig ekonomisk utvärdering. Vi har därför beräknat den enkla korrelationskoefficienten mellan nettohandelsindexen och resultaten tyder på att nettohandeln har ökat. Frågan är då om denna ökning är relaterad till branschens "känslighet" som antydde i *ex ante*-utvärderingen? För att svara på frågan gör vi en enkel regression där ett mått på känsliga branscher, dvs branscher med höga handelshinder före skapandet av den inre marknaden, fungerar som den

förklarande variabeln.² Resultaten talar för att nettoexporten ökade mer i känsliga industrier än i övriga.

Från nya modeller för "ekonomisk geografi", som diskuterats tidigare, vet vi att förändringar i nettohandel efter integration kan relateras till stordriftsfördelar. Vi beräknar därför den sk Spearman rankkorrelationskoefficienten mellan förändringar i nettohandeln och måttet på skal ekonomi. Resultatet tyder på att svensk nettoexport har ökat i skalintensiva industrier. Detta tyder än så länge på att det är i "känsliga" och skalintensiva branscher som svensk produktion har ökat i och med deltagandet i den inre marknaden.

Vad kan slutligen sägas om den traditionella och modifierade traditionella synen, relaterade till tidigare studier av Lundberg [1992] och Haaland och Norman [1995]? I likhet med de senare har vi delat in branscherna i tre grupper: kapitalintensiva, kunskapsintensiva och utbildad arbetskraftsintensiva. Våra resultat tyder klart på att nettoexporten av kapitalintensiva varor ökat mycket mindre än nettoexporten av arbetsintensiva varor från 1990 till 1995. 1993–95 tycks nettoexporten av kapitalintensiva varor emellertid ha ökat snarare än minskat. För arbetskraftsintensiva varor tycks det dock vara en tydlig tendens till ökning i båda tidsperioderna. För att sammanfatta tyder det på att svensk produktion genom deltagande i den inre marknaden ökar speciellt i industrier som är intensiva i användningen av utbildad arbetskraft, skalintensiva, och känsliga, dvs tidigare hade höga handelsbarriärer.

Direktinvesteringar

Under den senare delen av 1980-talet ökade svenska direktinvesteringar i utlandet, speciellt till EU-länderna (Baldwin, Forslid & Haaland [1995]) (BFH). Det finns i huvudsak två förklaringar till denna förändring i mönstret för utländska direktinvesteringar. Om vi utgår från Haaland och Norman (HN) är förklaringen att

ersättning för kapital var lägre i Sverige än i EU, medan BFH antyder att den inre marknaden skapat ökad konkurrens i skalintensiva branscher jämfört med situationen i icke-medlemsländer.

Vilken av förklaringarna har empiriskt stöd? Enligt HN kan vi oberoende av svenskt deltagande i den inre marknaden, förvänta oss ökade svenska utgående nettodirektinvesteringar på grund av den avreglerade kapitalmarknaden. BFH hävdar istället att svenska utgående nettodirektinvesteringar kommer att bromsas upp av ett svenskt deltagande i den inre marknaden.

En studie av Braunerhjelm m fl [1996] inkluderar statistik över utländska direktinvesteringar fram till 1994. Endast preliminära slutsatser kan dras, eftersom Sverige 1994 endast deltagit i den inre marknaden ett år. Utgående direktinvesteringar ökade från mitten av 1980-talet mycket mer än vad ingående gjorde. Men från 1990 ändrades mönstret drastiskt och utgående direktinvesteringar är nu mindre än ingående. Dessa siffror tycks snarare ge stöd åt BFH än HN-hypotesen, eftersom det enligt HN inte finns några skäl att förvänta ingående direktinvesteringar. Sammansättningen av de utländska direktinvesteringarna ger ytterligare stöd åt BFH-hypotesen.

De uppgifter som presenteras i *Tabell 2* visar att andelen svenska direktinvesteringar till EU ökade dramatiskt från 38 procent 1986 till 64 procent 1992. Men efter det att Sverige anslutit sig till den inre marknaden har andelen sjunkit till 58 procent. Detta tyder på en investeringsomfördelning i riktning mot EU, på en förväntade skillnader i relativ konkurrenskraft, innan det var säkert att Sverige skulle bli en del av den inre marknaden. Det bör noteras att ingående direktinvesteringar till Sverige

² Variabeln för känslighet har erhållits genom att använda de sektorer som identifierats som känsliga av EFTA [1992] (se tabell 8, s 267) och sedan omvandla NACE-klassificeringen till tvåsiffrig SITC-nivå.

Tabell 2 Stock av utgående (Ut) och ingående (In) svenska direktinvesteringar till och från olika ländergrupper (procent)

Ländergrupp	Ut 86	Ut 88	Ut 90	Ut 92	Ut 94	In 86	In 88	In 90	In 92	In 94
EU	38,2	48,6	55,0	64,0	57,7	34,1	37,7	38,0	50,5	52,6
USA	32,7	18,3	14,5	14,6	13,1	19,5	14,8	9,9	11,3	9,1
Norden	13,6	13,1	11,7	8,3	9,5	34,1	31,0	31,0	24,7	23,4
Övriga	15,5	20,0	18,8	13,1	19,7	12,2	2,3	21,1	13,4	14,9

Källa: Braunerhjelm m fl [1996].

från EU-länderna ökade från 34,1 procent 1986 till 50,5 procent 1992 med en ytterligare ökning till 52,6 procent 1994.

Förändringar i vissa viktiga branscher

Efter att ha studerat förändringar i handel och direktinvesteringar kommer vi att titta närmare på förändringar i några viktiga branscher: livsmedelsindustrin, banksektorn och kläder/skor. Då vi studerar utvecklingen av *livsmedelspriserna* är vi inte intresserade av effekterna av den gemensamma jordbrukspolitiken CAP (Common Agricultural Policy). Istället kommer vi att se till hur livsmedelspriserna har förändrats för konsumenterna, givet införandet av CAP. Generellt är jordbrukspriserna i CAP lägre än i Sverige och livsmedelspriserna förväntades falla med hela tre procent i och med EU-medlemskapet. Data från 1995 och 1996 tyder istället på att priserna hittills inte har fallit utan snarare ökat något (SOU 1996:62). En intressant motsats är Finland där livsmedelspriserna hade uppskattats falla med 9–10 procent genom införandet av CAP och förändrade skatter, men föll med hela 11 procent.

Dessa fakta tyder på att konkurrensstrycket hållit vinstmarginalerna i partihandeln oförändrade i Finland efter den nya jordbrukspolitiken, medan avsaknad av konkurrens i Sverige har lett till högre vinstmarginaler i mellanleden. Detta beror till stor del på avsaknad av ett aktivt genomsdrivande av konkurrenspolitiken i

Sverige (SoU 1996:62). En orsak till detta kan vara att dagligvaruhandeln i Sverige starkt koncentrerad och ca 75 procent av marknaden utgörs av de tre största kedjorna. Detaljhandeln är dessutom starkt knuten till grossisthandeln. Den svenska plan- och bygglagen kan också utgöra ett betydande hinder för en väl fungerande konkurrens i dagligvaruhandel, eftersom konkurrenter ofta har svårigheter med nyetableringar.³ För att den inre marknaden skall fungera som man tänkt sig även i den svenska livsmedelssektorn, krävs lagförändringar som gör att etableringar i detaljhandel inte kan stoppas av lokala myndigheter.

Inom *banksektorn* behövs enligt Norman [1991] internationell konkurrens för att sänka räntemarginalerna mellan ut- och inlåning i de små nordiska länderna. I Sverige har banksektorn en lång historia av regleringar. Den inre marknaden ger banker från andra EU-länder tillåtelse att vara verksamma i Sverige på samma villkor som svenska banker. Men det är endast i mycket liten skala som utländska etableringar har skett i Sverige. Ett skäl till detta kan vara förekomsten av fasta handelskostnader som är betydande för banksektorn och därmed gör det mindre attraktivt för utländska banker att etablera sig på den svenska marknaden. Hittills tyder alltså

³ Plan- och bygglagen ändrades 1992 och blev mindre restriktiv, men en ny studie av regeringen diskuterar en återintroduktion av den gamla lagen som gör nyetableringar svårare.

mycket på att förändringar i räntemarginalerna skall hänföras till nationella snarare än internationella faktorer.

Kläder och skor är två sektorer som efter Sveriges medlemskap i EU har erfarit höjda handelshinder gentemot länder utanför unionen. Detta gäller särskilt kläder där importkvoter har införts och därmed tvingat företagen att i större utsträckning använda sig av europeiska leverantörer. Trots att vi därför skulle kunna förvänta oss höjda inhemska priser har dessa förblivit relativt stabila. Den apprecierade växelkursen bidrar delvis till detta, men avsaknaden av prisökningar tyder på att starkare internationell konkurrens inom Europa kan ha kompenserat ökningen i externa priser.

Slutord

I denna artikel har vi analyserat den inre marknadens effekter på Sverige. Vi drog slutsatsen att Sverige potentiellt, genom att vara ett relativt litet land, kan förväntas vinna mer än det genomsnittliga EU-landet. Det är tydligt att dessa vinster kan förväntas vara ganska betydande, men fortfarande är de ändå relativt blygsamma om vi endast ser till statistiska vinster. Genom att även beakta dynamiska vinster kan den totala vinsten på lång sikt bli ännu viktigare.

Vi har också presenterat färsk statistik över handel och investeringar och gjort analyser av effekter av den inre marknaden i Sverige. Vi visade att det inte har skett några större förändringar i handelsvolymer till följd av det svenska medlemskapet i den inre marknaden, dvs vi fann inte någon förskjutning i handeln till förmån för EU-länderna. Dessutom är det svårt att bestämma om inombranschhandeln har ökat eller minskat. Vad gäller nettohandeln finns det visst stöd för att svensk nettoexport har ökat i industrier som tidigare kännetecknats av betydande icke-tariffära handelshinder. Slutligen tycks nettoexporten ha ökat i branscher

där utbildad arbetskraft är en relativt viktig produktionsfaktor.

Statistik över svenska direktinvesteringar i utlandet visar att totala utgående direktinvesteringar i förhållande till ingående direktinvesteringar har förändrats efter deltagandet i den inre marknaden. Under senare hälften av 1980-talet ökade utgående direktinvesteringar betydligt mer än ingående direktinvesteringar, medan det motsatta gäller för tidigt 1990-tal. Sammansättningen av utgående direktinvesteringar har också förändrats så att färre utgående direktinvesteringar nu går i riktning mot EU-länderna.

Vi studerade effekter av den inre marknaden i några viktiga branscher. Livsmedelspriserna har således inte fallit så mycket som förväntats till följd av deltagandet i CAP. Huvudskälet är förmodligen bristande konkurrens i dagligvaruhandeln. För att få en mer betydande sänkning av livsmedelspriserna kan det bli nödvändigt att förändra plan- och bygglagen som idag gör det möjligt för lokala myndigheter att hindra nyetableringar i dagligvaruhandeln. I banksektorn har räntemarginalerna fallit något, men detta är främst en följd av nationella faktorer. Det har skett relativt få etableringar av utländska banker och inte många av större skala. Förutsägelsen om ökade priser på grund av högre externa handelshinder för kläder och skor har inte slagit in, troligen till följd av en kombination av en apprecierad växelkurs och starkare konkurrens inom EU.

Referenser

- Alho, K, [1995], "The Economic Consequences of EU Enlargement for the Entrants: The Case of Finland", i Baldwin, R E, Haaparanta, P & Kiander, J (red), *Expanding Membership of the European Union*, Cambridge University Press.
- Anderson, T & Fredriksson, T, [1993], "Sveriges val, EG och direktinvesteringar", Bilaga 7 till EG-konsekvensutredningen SOU 1994:6, Allmänna förlaget, Stockholm.

- Baldwin, R, Forslid, R & Haaland, J, [1995], "Investment Creation and Diversion: Simulation Analysis of the Single Market Programme", NBER, Working Paper nr 5364.
- Baldwin, R E & Seghezza, E, [1996], "Growth and European Integration: Towards an Empirical Assessment", Stencil, Graduate Institute of International Studies, Genève.
- Braunerhjelm, P, Ekholm, K, Grundberg, L & Karpaty, P, [1996], "Swedish Multinational Corporations: Recent Trends in Foreign Activities", Stencil, IUI, Stockholm.
- Brühlhart, M & Torstensson, J, [1996], "Economic Integration, Scale Economies and Industry Location in the European Union", CEPR Discussion Paper nr 1435.
- CEPR, [1992], *Is Bigger Better: The Economics of EC Enlargement*, Baldwin, R E m fl, CEPR, London.
- Coe, D T & Helpman, E, [1995], "Economic Growth in a Cross-section of Countries". *European Economic Review*, vol 39, s 859-887.
- Coe, D T & Moghadam, R, [1993], "Capital and Trade as Engines of Growth in France", *IMF Staff Papers* 40, s 542-566.
- EFTA, [1992], *Effects of '1992' on the Manufacturing Industries of the EFTA Countries*, Occasional Paper No 38.
- Flam, H, [1995], "From EEA to EU: Economic Consequences for the EFTA Countries", *European Economic Review*, vol 39, s 457-466.
- Flam, H, Gottfries, N & Horn, H, [1994], "Grundlösa siffror i EU-konsekvensutredningen", *Ekonomisk Debatt*, årg 22, nr 6, s 647-650.
- Flam, H & Horn, H, [1989], "Ekonomiska konsekvenser för Sverige av EU:s inre marknad", Bilaga 2 till LU 1990, SOU 1990:14.
- Flam, H, Horn, H & Lundgren, S, [1993], "EES-avtalet, ny lagstiftning och konkurrensen i Sverige", Bilaga 8 till Ekonomikommissionen, SOU 1993:16.
- Gasiorek, M, Smith, A & Venables, A J, [1991], "Completing the Internal Market in the EC: Factor Demands and Comparative Advantage", i Winters, L A & Venables, A J (red), *European Integration: Trade and Industry*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Haaland, J & Norman, V, [1992], "Global Production Effects of European Integration", i Winters, LA (red), *Trade Flows and Trade Policy After '1992'*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Haaland, J, & Norman, V, [1995], "Regional Effects of European Integration", i Baldwin, R E, Haaparanta, P, & Kiander, J (red), *Expanding Membership of the European Union*, Cambridge University Press
- Hansson, P, [1992], "The Discipline of Imports: The Case of Sweden", *Scandinavian Journal of Economics*, vol 94, nr 2.
- Henrekson, M, Torstensson, J & Torstensson, R, [1996a], "Den ekonomiska integrationen i Europa: Har den några långsiktiga tillväxt-effekter?", *Ekonomisk Debatt*, årg 24, nr 6.
- Henrekson, M, Torstensson, J & Torstensson, R, [1996b], "Growth Effects of European Integration", CEPR Discussion Paper nr 1465.
- Jaquemin, A & Sapir, A, [1991], "Competition and Imports in the European Market", i Winters, L A & A J Venables (red), *European Integration: Trade and Industry*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Keuschnigg, C & Kohler, W, [1996], "Austria in the European Union: Dynamic Gains from Integration and Distributional Implications", *Economic Policy*, vol 22, s 155-212.
- Kokko, A, [1994], "Sweden: EU Membership, Investment and Growth", *The World Economy* 17(5), s 667-678.
- Lundberg, L, [1992], "Economic Integration, Inter- and Intra-Industry Trade: The Case of Sweden and the EC", *Scandinavian Journal of Economics*, vol 94, s 393-408.
- Lundborg, P, [1994], "Tro och vetande i EG-konsekvensutredningen", *Ekonomisk Debatt*, årg 22, nr 3, s 253-260.
- Melo, J de, Montenegro, C & Panagariya, A, [1992], "Regional Integration Old and New: Issues and Evidence", stencil, World Bank, Washington D.C.
- Nerb, G, [1988], "The Completion of the Internal Market: A Survey of Europe industry's Perception of the Likely Effects", Research on the Costs of Non-Europe, Basic Findings, vol 3, Commission of the European Communities.
- Nordström, H, [1992], *Studies in Trade Policy and Economic Growth*, IIES Monograph Series nr 20, Stockholm.
- Norman, V, [1989], "EFTA and the Internal European Market", *Economic Policy*, s 462-465.

- Norman, V, [1991], "1992 and EFTA", i Winters, L A & Venables, A J (red), *European Integration: Trade and Industry*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Sapir, A, [1994], Sweden: Effects of EU Membership on Investment and Growth: A Comment, *World Economy*, vol 17, nr 5, s 679-681.
- Sapir, A, [1996], "The Effects of Europe's Internal Market Programme on Production and Trade: A First Assessment", *Weltwirtschaftliches Archiv*, forthcoming.
- Smith, A & Venables, A J, [1988], "Completing the Internal Market in the European Community", *European Economic Review*, vol 32, s 1501-1525.
- SOU 1994:6, *Sverige och Europa: En samhällsekonomisk konsekvensanalys*, EG-konsekvensutredningen: Samhällsekonomi.
- SOU 1996:2, *EU, konsumenterna och maten: Förväntningar och verklighet*, betänkande av Konsumentberedningen.
- Torstensson, J, [1996], "Technical Differences and Inter-Industry Trade in the Nordic Countries", *Scandinavian Journal of Economics*, vol 98, nr 1, s 93-110.
- UD/H, [1993], *Ekonomiska konsekvenser av ett svenskt medlemskap i EG/EU*, Norstedts Tryckeri AB.
- Venables, A J, [1991], "International Trade and the Internal Market", i McKenzie, G & Venables, A J (red), *The Economics of the Single European Act*, Macmillan, London.